

๑๑๖. ความไม่กล้าเสี่ยงเพราะขาดปัญญา

The Coward Risks as a Result of Thoughtlessness

ขอน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

In Honor of the Blessed One of the Fully Enlightened One

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network. 2016

ความสำคัญของบทความ

โดยธรรมชาติของผู้รู้มีปัญญารอบรู้ในความเป็นจริงของสภาวะธรรมต่างๆ ได้ดี อันหมายถึงสภาวะแห่งจิตของตนเองเป็นสำคัญ ที่สัมพันธ์กับสภาวะที่เกิดอยู่รอบตนเอง โดยพิจารณาเห็นความจริงเหตุปัจจัยของสิ่งที่จะเกิดดับอยู่ในกาลทั้ง ๓ [อดีตอภิปุชา-อนาคตอภิปุชา-ปัจจุบันนันทุชา] นั่นคือ ปรึกษาสามารถในการหยั่งรู้ด้วย “ญาณทัสสนะ” [การเห็นด้วยญาณ-รู้เห็น] ฉะนั้น ปัญญาจึงเปรียบเสมือนอาวุธที่คมกล้าเพราะรอบรู้ถึงเหตุแห่งความเจริญและความเสื่อม พร้อมด้วยรู้รอบในแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่กำลังเผชิญอยู่ให้หมดสิ้นไปได้อย่างสำเร็จด้วยดี จึงเกิดจิตที่แข็งแกร่งด้วยความกล้าหาญ มีความกล้ากล้าในการเผชิญกับปัญหาและสามารถแก้ปัญหาอุปสรรคเหล่านั้นให้สงบลงได้ด้วยดี ในทางตรงกันข้าม ความโง่เขลาเบาปัญญาเพราะ “ความไม่รู้จริงแห่งวิชา” [ความหลงใหลแห่งโมหะ] ย่อมเป็นเหตุให้หวาดกลัวในภัยต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น เพราะมีนิสัยชอบคิดไปเอง คือ เห็นด้วยถือผิด เพราะยึดมั่นในความนึกคิดของตนเป็นใหญ่ ว่าตนนึกคิดหรือเห็นเป็นจริง มีตนเป็นศูนย์กลางใหญ่แห่งความถูกต้อง เพราะได้เสียดสีฟุ้งซ่านไปแล้ว นั่นเอง สภาวะแห่งจิตที่ถือตนด้วยสำคัญผิดในความเชื่อที่ปราศจากเหตุผลนั้น ย่อมนำตนเดินทางผิดจาก “หลักมัชฌิมาปฏิปทา” ดังนั้น เมื่อได้พิจารณาถึง “ความกล้าหาญ” ในการปฏิบัติธรรมนั้น จึงหมายถึง ความกล้าที่จะคิดและจะทำเพราะสามารถที่จะตัดสินใจได้อย่างถูกต้องด้วยกระบวนการคิดของตนอย่างแม่นยำและถูกต้องตาม “กฎธรรมชาติ” อันเป็น (๑) “ทฤษฎี” ในทางโลก หรือ (๒) “หลักธรรม” ในทางธรรม นอกจากนี้ ปัญญารอบรู้ตามเป็นจริงนั้น ยังทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมแสดงอาการกิริยาต่างๆ ได้อย่างงดงามไม่แสดงอาการวิการผิดเพี้ยนไปด้วยสติฟุ้งซ่าน ที่จะแสดงอาการวิปลาส เช่น เห็นไม่เที่ยงเป็นเที่ยง เห็นทุกข์เป็นสุข เห็นความไม่มีตัวตนเป็นตัวตน หรือเห็นไม่งามเป็นงาม ถึงแม้จะมีเหตุผลส่วนตัวอันเป็นข้อแก้ตัว ที่สำคัญผิดในตนเอง จะดีประเสริฐได้แค่ไหนก็ตาม บุคคลนั้น ย่อมนับเป็นผู้ไม่ประกอบด้วยปัญญาและเหตุผลอยู่วันยันค่ำเท่านั้นเอง.

บทความที่ ๑๑๖ ประจำปี ๒๕๕๕ – ความไม่กล้าเสี่ยงเพราะขาดปัญญา

ในธรรมชาติของความหวาดกลัวที่เกิดขึ้นในกระบวนการความนึกคิด ที่มีอิทธิพลต่อสภาวะแห่งจิต ของคนที่สื่อความหมายกับการรับรู้อารมณ์ความรู้สึกนั้น ย่อมทำให้กระบวนการทัศน์ [Paradigm] มีความคลาดเคลื่อนหรือความเบี่ยงเบนออกไปจากความเป็นจริงหรือ “**สังขธรรมโดยปรมาต**” [ปรมาตสังขจะ] นั่นคือ มีการพยากรณ์สภาวะการณืผิดเพี้ยนไปจาก “**กฎธรรมชาติแห่งไตรลักษณ์**” [อนิจจัง-ทุกขัง-อนัตตา] เนื่องด้วยความไม่เข้าใจไปตามสภาวะที่เป็นจริงตาม “**ธรรมนิยาม ๓**” [ขมมนิยามตา] หมายถึง ความจริงที่มีอยู่หรือดำรงอยู่ตามธรรมดาของมัน ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงค้นพบแล้วทรงนำมาแสดงชี้แจงอธิบายให้คนทั้งหลายได้รู้ตาม ได้แก่ (๑) **สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยง** (๒) **สังขารทั้งหลาย แปรปรวน** (๓) **ธรรมทั้งปวง ล้วนเป็นอนัตตา** ก็ให้พิจารณานิยามของคำว่า “**ไตรลักษณ์**” เพิ่มเติม ดังนี้

“**ไตรลักษณ์**” หมายถึง **ลักษณะสามในอาการที่เป็นเครื่องกำหนดหมายให้รู้ถึงความจริงของสภาวะธรรมทั้งหลาย ที่เป็นอย่างนั้นๆ ๓ ประการ** ได้แก่

(๑) “**อนิจจตา**” คือ ความเป็นของไม่เที่ยง

(๒) “**ทุกขตา**” คือ ความเป็นทุกข์หรือความเป็นของคงทนอยู่มิได้

(๓) “**อนัตตตา**” คือ ความเป็นของมิใช่ตัวตน

ลักษณะเหล่านี้มี ๓ อย่าง จึงเรียกว่า “**ไตรลักษณ์**” ลักษณะทั้ง ๓ เหล่านี้ ย่อมมีแก่ธรรมที่เป็น “**สังขตะ**” [สังขตธรรม] คือ สังขารทั้งปวง เป็นสามัญเสมอเหมือนกัน จึงเรียกว่า “**สามัญลักษณะ**” โดยไม่สามัญแก่ธรรมที่เป็น “**อสังขตะ**” [อสังขตธรรม-นิพพาน-อมตธาตุ] คือ “**วิสังขาร**” [วิวิญญูะ-ขันธวินิมุต] ซึ่งมีเฉพาะลักษณะที่สาม คือ “**อนัตตตา**” อย่างเดียวไม่มีลักษณะสองอย่างต้น ลักษณะเหล่านี้เป็นของแน่นอน เป็น “**กฎธรรมชาติ**” โดยมีอยู่ตามธรรมดา หรือ ตามกำหนดแห่งธรรมดา จึงเรียกว่า “**ธรรมนิยาม**” [ขมมนิยามตา]

ในองค์ความรู้ดังกล่าวนี้ คือ สภาวะแห่งปัญญาที่รู้รอบสภาวะธรรม [ปรมาตธรรม-ปรมาตสังขจะ] ตามสภาพสิ่งที่ปรากฏที่จิตรู้แจ้งในอารมณ์นั้นๆ [อธิปัญญาธรรมวิปัสสนา-ยถาภูตญาณทัสสนะ] อันได้เกิดจากความรู้ที่รู้เห็นตามเป็นจริงไม่มีข้อสงสัยเลงสัจในธรรมที่กำลังปฏิบัติเจริญภาวนานั่นอยู่ [มนสิการกรรมฐาน] ที่ทำให้รู้แจ้งโลกได้จริงไม่ผิดเพี้ยนวิปลาส เรียกว่า “**ธรรมฐิติ-ยถาภูตธรรม-ตตตา-สัมมาทัสสนะ (สัมมาทิฐิ)**” [ให้พิจารณาด้วยเหตุผลแห่งปัญญาอย่างแยกภายใน “**โยนิโสมนสิการ**” หมายถึง การคิดพิจารณาอย่างถูกวิธีครอบคลุมกระบวนการเกิดของสภาวะธรรมต่างๆ ที่พึ่งพากันและกันด้วยเหตุปัจจัยที่สัมพันธ์กัน ที่เรียกว่า “**ตตตา**” ที่เกิดขึ้นในการชำระปัญญาให้บริสุทธิ์ประกอบด้วยอริจิตต์ดี นั่นคือ “**จตุตถมาน**” ที่จิตปราศจากนิวรณ์ ด้วยสติบริสุทธิ์ด้วยเอกัคคตาแห่งสมาธิ ทำให้เห็นตามเป็นจริงด้วยสัมปชัญญะ ฉะนั้น จึงมีจิตเป็น

อุเบกขาและวางเฉยเป็นกลางในสังขารนิमितทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ในอารมณ์ต่างๆ จิตจึงพร้อมแล้วที่จะระลึก
รู้ทั่วด้วยมนสิการกรรมฐานใน “กัณฑ์ไตรปิฎก” ข้อ ๔ ในวิสุทธิ ๗ คือ ความหมั่นจดแห่งญาณเป็นเหตุ
ข้ามพ้นความสงสัย ความบริสุทธิ์ขั้นที่ทำให้กำจัดความสงสัยได้ คือ กำหนดรู้ปัจจัยแห่งนามรูปได้แล้วจึง
สิ้นสงสัยในกาลทั้ง ๓ นั่นคือ “อัทธา ๓” คือ กาลสมัย ช่วงเวลา ได้แก่ อดีตอัทธา-อนาคตอัทธา-ปัจจุ
บันนัทธา ด้วยอาการ “ขณะ ๓” คือ ช่วงสมัยแห่งสภาวะธรรมที่เป็นอยู่ ได้แก่ (๑) อุปปาทิจขณะ-เกิดขึ้น (๒)
ฐิติจขณะ-ตั้งอยู่ (๓) ภังคขณะ-ดับไปขั้นกำหนดสมุทัยสังขัล] อนึ่ง ตามนัยของคำว่า “ตลตา” หมายถึง ความ
เป็นเช่นนั้นโดยปรมาตย์ ความเป็นเช่นนั้นแห่งสภาวะธรรม ภาวะที่สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นของมันอย่าง
นั่นเอง คือ เป็นไปตามเหตุปัจจัย [ปัจจัย ๒๔-ปัจจัยการ ๑๒] นั่นคือ สังขธรรมดังกล่าวนี้ มิใช่เป็นไปตาม
ความอ่อนวอนปรารถนา หรือการคลันดาลของใครๆ เพราะเกิดจากการเจริญกรรมฐานด้วยปัญญาอย่างมี
เหตุผล [อนุโลม-ปฏิโลม ในปฏิจางสมุทปาต ๑๒] ดังนั้น ในขั้นตอนการทำความเข้าใจให้ถูกต้องตามความ
เป็นจริงแห่งสภาวะธรรมทั้งหลาย ที่เกิดขึ้นในความคิดของตน ต้องให้ดำเนินไปตาม “กฎธรรมชาติ” ที่จะ
เป็นหลักธรรมหรือทฤษฎี เพื่อใช้ในการพิจารณาธรรมหรือสภาวะธรรม [กรรมฐาน ๔๐] ที่สามารถนำมาใช้
ในการอธิบายสภาวะแห่งจิตของตนได้ในทุกขณะจิต ทั้งในการดำเนินชีวิตตามปกติและในการเจริญภาวนา

เมื่อกล่าวถึงการประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อให้เห็นถึงประโยชน์สูงสุดตามเป็นจริงนั้น บุคคลผู้ได้
ชื่อว่า “ผู้ปฏิบัติธรรม” ต้องนำผลลัพธ์ที่เกิดจากการเจริญภาวนากรรมฐาน แล้วนำมาประยุกต์ดัดแปลงให้
เกิดการองงามทางปัญญาในชีวิตจริง นั่นคือ ให้เห็นปาฏิหาริย์อันน่าอัศจรรย์ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า
ให้ได้ ไม่ให้มีติดบอดดับจิตไปเหมือนคนไม่มีแววความฉลาดด้วยปัญญาแตกฉาน แต่ก็ขอให้ได้ชื่อว่า “ผู้เป็น
พหูสูต” น่าจะดีกว่าเป็นอย่างอื่นในตอนี้ คงไม่มากหรือน้อยเกินไป แต่อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการคิด
นั้น ผู้เป็นเจ้าของความคิดนั้น ควรจะคิดระลึกด้วยความรอบรู้ให้เกิดการองงามด้วยปัญญา ย่อมเกิดขึ้น
จริงโดยการใช้ “สติสัมปชัญญะ” หมายถึง รู้ดีและรู้ชั่ว รู้จักอุบายวิธีจะแก้ไขปัญหาใดๆ ให้เสร็จสิ้นได้จริง ที่
ประกอบด้วยความเชี่ยวชาญฉลาด คือ รอบรู้ในเหตุแห่งความเจริญกับความเสื่อม และรอบรู้ถึงอุบายวิธีใน
การแก้ไขปัญหานั้นหรือเหตุการณ์จนทำให้สำเร็จได้ด้วยดี [โกศล ๓: อายโกศล-อุปายโกศล-อุปาย
โกศล] สำหรับความแตกฉานด้วยปัญญาเห็นธรรมทั้งหลายตามเป็นจริงนี้ เป็นประโยชน์อันมหาศาลสำหรับ
ผู้ปฏิบัติธรรมที่ดำเนินตามแนวทางสายกลางแห่งปัญญา ที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” โดยมีดังแสดงในข้อ
ประพฤติปฏิบัติสัมมาปฏิปทาแห่งอริยมรรค [อริยสังขัล ๔-อริยมรรคมีองค์ ๘] ซึ่งประกอบด้วยปัญญา ๓ ข้อ
แห่งไตรสิกขา [ศีล-สมาธิ-ปัญญา] ได้แก่ (๑) “อธิปัญญาสิกขา” คือ เริ่มต้นนึกคิดด้วยปัญญาบริสุทธิ์ (๒)
“อธิศีลสิกขา” คือ ดำเนินปฏิบัตินึกคิดด้วยปัญญาบริสุทธิ์ และ (๓) “อธิจิตตสิกขา” คือ นำไปสู่นึกคิดให้ถึง
ปัญญาอันยิ่งขึ้นไปเรื่อยๆ ฉะนั้น ในการบรรลุดรรชนีทั้งหลายหรือรู้แจ้งโลกนั้น ก็ต้องอาศัยแนวทางวิธีคิดที่
บรรยายมา ดังนี้ ซึ่งเป็นบาทฐานเริ่มต้นที่จะต้องนึกคิดพิจารณาไตรตรองอย่างมีเหตุผล เพื่อให้ (๑) รู้เห็นสิ่ง
ที่จะต้องเป็นไป (๒) รู้เห็นข้อปฏิบัติที่เป็นวิธีที่จะทำให้สำเร็จตามนั้น (๓) รู้เห็นสภาวะแห่งความสำเร็จหรือ
ความหลุดพ้นสูงสุดโดยปรมาตย์ [อนุตตรियะ ๓: ทัสสนานุตตรियะ-ปฏิบัติทานุตตรियะ-วิมุตตานุตตรियะ] ในสิ่ง

ที่เรียกว่า “สภาวะอันเยี่ยม” ดังกล่าวนี้นี้ จะต้องอุบัติขึ้นคู่กับ “สภาวะที่ถูกต้อง” นั่นคือ “อริยมรรค” หมายถึงแนวทางปฏิบัติสัมมาปฏิบัติทางอันประเสริฐ ได้แก่ ปัญญาทั้งหลายอันเป็นความรู้พื้นฐานที่เข้าใจอย่างถูกต้องในการเจริญภาวนากรรมฐาน [สัมมาทิฐิ] ที่เรียกว่า “ปัญญาภูมิ ๖” ได้แก่ **ขั้น ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-อินทรี ๒๒-อริยสัจ ๔-ปฏิจสมุปบาท ๑๒** รวมทั้งบรรดาปัจจัยธรรมอื่นอีก ได้แก่ **ปฏิจสมุปป็นนธรรม ๖** นั่นคือ **อัทธา ๓-สังขเป ๔-สนธิ ๓-วิภูษะ ๓-อาการ ๒๐-มูล ๒** อีกนัยหนึ่งนั้น ธรรมทั้งหมดดังกล่าวนี้ต่างก็เรียกว่า “**วิปัสสนาภูมิ ๖**” ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งต้องสัมปยุตต์กับธรรมเครื่องสนับสนุนความตรัสรู้ในทางแห่งอริยมรรค ที่เรียกว่า “**มรรคภาวนา**” [เสขปฏิบัติ] อันนำไปสู่สันติบทแห่งนิพพานในพระธรรมวินัยนี้ นั่นคือ “**โพธิปักขิยธรรม ๓๗**” [อภิญาเทศิตธรรม ๓๗] ได้แก่ **สติปัญฐาน ๔-สัมมปปธาน ๔-อิทธิบาท ๔-อินทรี ๕-พละ ๕-โพชฌงค์ ๗-มรรคมีองค์ ๘** เพราะฉะนั้น ในการเตรียมความพร้อมให้เกิดปัญญาถึงพร้อมด้วยอริยมรรค [มรรคอันประเสริฐ] นั้น จึงกลายเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่ เพราะเป็นการพิจารณาไตร่ตรองบรรดาธรรมทั้งปวง ที่เรียกว่า “**ธรรมจักร**” [ธรรมจักขุ] ที่จะต้องรู้เห็นตามสภาพที่เป็นจริงด้วย “**ญาณทัสสนะ**” อันต้องชำระให้บริสุทธิ์ในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติธรรม [ภาวนา ๒: สมณะ-วิปัสสนา หรือ สมถภาวนา-วิปัสสนาภาวนา] ฉะนั้น ในองค์ความรู้ทั้งหลายที่บรรยายมาข้างต้นนี้ เป็นฐานความรู้อันประเสริฐที่ผู้ปฏิบัติธรรมต้องทำให้เกิดอุบัติขึ้นด้วยจิตกุศลอันงดงาม [กุศลจิต = **ฌานจิต ๖๗-โสภณจิต ๕๕: กามาวจร โสภณจิต ๒๔-รูปาวจรจิต ๑๕-อรูปาวจรจิต ๑๒-โลกุตตรจิต ๘**] ในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติธรรม นั่นคือ ผู้ปฏิบัติธรรมจะต้องทำจิตให้ปราศจากข้อสงสัยเลวร้ายใดๆ ในอริยธรรมที่ตนกำลังปฏิบัติดำเนินตามในทุกขณะ นั่นหมายความว่า ความแก่ล้าก็อาจหาญจะเกิดขึ้นได้ในตัวผู้ปฏิบัติธรรมนั้น ต้องมีปัญญาเป็นพื้นฐานข้อมูลที่เป็นตามจริง จึงทำให้เกิดความมั่นใจและตัดสินใจคิดและทำได้อย่างไม่เกรงกลัวว่าจะเป็นสิ่งที่ผิด หรือจะเกิดผลร้ายต่อตัวเอง เพราะความจริงก็คือ “**สัจจะ**” นั่นเอง ด้วยเหตุนี้ พุทธบริษัททั้งหลายนั้น ต้องคิดพิจารณาถึงความเป็นผู้กล้าคิดกล้าทำเสมอ ถ้าเป็นคฤหัสถ์นั้น ก็ต้องมีธรรมครองใจตน ดังนี้

“**ฆราวาสธรรม ๔**” หมายถึง **ธรรมสำหรับฆราวาส ธรรมสำหรับการครองเรือน หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์** ได้แก่

- (๑) “**สัจจะ**” คือ ความจริง ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำจริง
- (๒) “**ทมะ**” คือ การฝึกฝนด้วยวิริยะ การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา
- (๓) “**ขันติ**” คือ ความอดทน ตั้งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย
- (๔) “**จาคะ**” คือ ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้าง พร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมที่จะร่วมมือ ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว

ในการศึกษาธรรมและการปฏิบัติธรรมนั้น ย่อมเป็นภาระหน้าที่ของชาวพุทธทั้งหลาย ที่ต้องครองตน ครองใจ และครองงาน ให้ดำเนินตามคลองธรรมหรือคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ได้ ตามหลักความจริงอันประเสริฐ [อริยสัจ ๔] เรื่องดังกล่าวนี้ ไม่ใช่เรื่องที่จะมากล่าวพูดกันเล่น แก่หงาไปเพียงวันๆ เท่านั้น ซึ่งจะกลายเป็นเรื่องการดำเนินชีวิตด้วยการประมาทในธรรม คือ คำสอนของพระพุทธเจ้า ทำให้กลายเป็นคนที่อยู่ในคติ ๒ ได้แก่ (๑) “นรก” คือ พวกเขาไม่พบความเจริญ และ (๒) “อสุรกาย” คือ พวกเขาตระแวงไม่รำริง กล่าวคือ การเป็นคนจำพวกไม่สามารถแก้ไขปัญหาชีวิตอันเป็นทุกข์ได้ดี ก็มีแต่จะจมลงไปอยู่ในกองทุกข์ไม่สิ้นสุด หากทางออกจากทุกข์เหล่านั้น ได้ยาก และสุดท้ายก็ชินคุ้นเคยไปกับทุกข์ ไม่กล้าเสี่ยงที่จะทำสิ่งดีๆ ให้กับชีวิตของตน ดังเช่นผู้เจริญพึงต้องปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่น ประโยชน์ของตนยังไม่รู้ดี ก็คงไม่ต้องไปคำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่นได้เช่นกัน คนที่อาจหาญในการคิดดีและทำดี ย่อมเป็นคนที่มีความอายต่อบาป และเกรงกลัวบาปในเวลาเดียวกัน [หิริ-โอตตปปะ] นอกจากนี้ ยังต้องเป็นคนที่มิจิตที่ประกอบด้วย “จาคะ-ปัญญา” อีกด้วย ถึงจะคิดและทำอย่างกล้าหาญ เพราะสิ่งที่คิดและทำเป็นสิ่งที่ถูกต้องอย่างผู้เจริญพึงต้องทำกัน ไม่ใช่ปล่อยให้ชีวิตล่องลอยไปตามกระแสแห่งโลกธรรม ไม่ประกอบด้วย “ฆราวาสธรรม ๔” ดังกล่าวข้างต้นนั้น แต่อย่างไรก็ตาม ตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งแห่งตน คือ การสร้างขวัญกำลังใจให้ตนเอง หรือการรู้จักตั้งสอนตนเองได้ด้วยวิธีการสอน ที่เรียกว่า “สมุตเตชนา” หมายถึง การทำให้อาจหาญ คือ ใฝ่ใจให้แก้แล้วกล้า ปลูกใจให้คึกคัก เกิดความกระตือรือร้น มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จ ไม่กลัวเหน็ดเหนื่อย หรือยากลำบาก ฉะนั้น ความนึกคิดที่เกิดขึ้นจากภายในใจของตนอย่างถูกวิธี ด้วยเหตุผลที่เห็นตามเป็นจริง จึงเป็นเรื่องที่ได้เปรียบจากสิ่งกระตุ้นจากภายนอกภายในใจของตน หรือให้เปรียบเทียบ “ลีลาการสอน-พุทธลีลาในการสอน” ดังนี้

“เทศนาวิธี ๔” หมายถึง การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง แม้ที่เป็นเพียงธรรมิกถา หรือการสนทนาทั่วไป ซึ่งมีใช้คราวที่มีความมุ่งหมายเฉพาะพิเศษ ก็จะดำเนินไปอย่างสำเร็จผลดีโดยมีองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะ ๔ ประการ ได้แก่

- (๑) “สันตัสสนา” คือ ชี้แจงให้เห็นชัด กล่าวคือ จะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดังจูงมือไปดูเห็นกับตา
- (๒) “สมาทปนา” คือ ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ กล่าวคือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำ ก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับ อยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ
- (๓) “สมุตเตชนา” คือ ใฝ่ใจให้อาจหาญแก้แล้วกล้า กล่าวคือ ปลูกใฝ่ใจให้กระตือรือร้นเกิดความอดุทธาหะ มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจริงได้ สู้งาน ไม่หวั่นระย่อ ไม่กลัวเหน็ดเหนื่อย ไม่กลัวยาก
- (๔) “สัมปหังสนา” คือ ปลูกใจให้ศรัทธาในคำสอน กล่าวคือ บำรุงจิตใจให้เข้มแข็งเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและรำริงเบิกบานใจ

ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นถึง “ความเป็นอัตตนาถะ” หมายถึง การพึ่งตนเองได้ เมื่อพึ่งตนเองได้ ก็คือ คิดได้ ก็ยอมทำได้ เช่นกัน ในคำว่า “คิดได้” หมายถึง การเกิดความกล้าคิดและกล้าทำด้วยตนเอง ไม่ต้องไปอาศัยคนอื่น มาเข้ามาช่วยเหลือ เพราะบุคคลนั้นประคับประคองด้วยปัญญาและเหตุผลภายในตนเองอย่างมั่นคง นั่นคือ ต้องมีคุณอันทำให้กล้าหาญที่เป็น “สัมมาทิฐิ” [เห็นชอบ] ด้วย ดังนี้

“เวสัชชกรณธรรม ๕” หมายถึง ธรรมทำความกล้าหาญ ธรรมเป็นเหตุให้กล้าหาญ คุณธรรมที่ทำให้เกิดความกล้าได้แก่

- (๑) “ศรัทธา” คือ เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ
- (๒) “ศีล” คือ มีความประพฤติดีงาม
- (๓) “พหุสัจจะ” คือ ได้ระดับหรือศึกษามาก
- (๔) “วิริยารัมภะ” คือ เพียรทำกิจอยู่อย่างจริงจัง
- (๕) “ปัญญา” คือ รู้รอบและรู้ชัดเจนในสิ่งที่ควรรู้

“เวสัชชญาณ ๔” หมายถึง พระปรีชาญาณอันทำให้พระพุทธเจ้าทรงมีความกล้าไม่ครั่นคร้าม ด้วยไม่ทรงเห็นว่า จะมีใครท้วงพระองค์ได้โดยชอบธรรมในฐานะทั้ง ๔ นั้น ได้แก่

- (๑) ท่านปฎิญาณว่า “เป็นสัมมาสัมพุทธะ ธรรมเหล่านี้ท่านยังไม่รู้แล้ว” นั่นคือ “สัพพัญญุตญาณ” [สมันตจักขุ]
- (๒) ท่านปฎิญาณว่า “เป็นขีณาสพอาสวะเหล่านี้ของท่านยังไม่สิ้นแล้ว” นั่นคือ “อัสวัชฌญาณ” [ญาณทัสสนะอันมีปริวัฏฐี ๓]
- (๓) ท่านกล่าว “ธรรมเหล่าใดที่ท่านอันตราย ธรรมเหล่านั้นไม่อาจทำอันตรายแก่ผู้สั่งเสพได้จริง” นั่นคือ “ทิพพจักขุญาณ” [ทิพพจักขุ]
- (๔) ท่านแสดง “ธรรมเพื่อประโยชน์อย่างใด ประโยชน์อย่างนั้นไม่เป็นทางนำผู้ทำตามให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบได้จริง” นั่นคือ “ปัญญาจักขุ” [อริยสังข ๔]

ฉะนั้น กล่าวโดยสรุป บุคคลผู้มีประกอบด้วย (๑) “ปัญญา” [โยนิโสมนสิการ] และ (๒) “เหตุผล” [ปัจจัยธรรม = ปฏิกิจสมุบาท ๑๒-ปฏิกิจสมุปปันนธรรม ๖] ก็เพราะรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมทั้งปวงอย่างสิ้นสงสัย [กามาวจรธรรม-รูปาวจรธรรม-อรูปาจรธรรม-โลกุตตรธรรม] นั้น ย่อมเป็นเหตุให้เกิดความรู้สึกลึกซึ้งที่กล้าหาญหรืออาจหาญ ไม่กระทำการสิ่งใดที่ขาดสติไม่มีสัมปชัญญะอย่างแน่นอน เพราะเจริญธรรมด้วยเห็นชอบ [สัมมาทิฐิ-สัมมาสังกัปปะ] สามารถเข้าถึง “ความเป็นพุทธภาวะ” และ “ความเป็นอัตตนาถะ” อันพร้อมด้วย “กรณาคณ” เพราะเป็นเครื่องให้สำเร็จ “พุทธกิจ” คือ หน้าที่ของพระพุทธเจ้า และ “ความเป็นโลกนาถ” คือ เป็นที่พึ่งของชาวโลกได้ แต่สำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ก็ต้องเป็นบุคคลที่อาจหาญแล้ว

กล่าวด้วยคุณธรรมเช่นกัน กล่าวคือ ต้องประกอบด้วยธรรมแห่งคนดี ธรรมที่ทำให้เป็นสัตว์บุรุษ คุณสมบัติของคนดี ที่เรียกว่า “**สัทธรรม ๗**” (ข้อ ๑ ในสัปปริสธรรม ๘) ดังนี้

- (๑) มีศรัทธา
- (๒) มีhiri
- (๓) มีโอตตปปะ
- (๔) เป็นพหูสูต
- (๕) มีความเพียรอันปรารถแล้ว
- (๖) มีสติมั่นคง
- (๗) มีปัญญา

ในคุณธรรมทั้ง ๗ ประการ ดังกล่าวนี้ ผู้ปฏิบัติธรรมไม่ควรมองข้ามไป เพราะเป็นพื้นฐานอันเป็นกุศลสำคัญที่จะทำให้ผู้ถือปฏิบัติตามกลายเป็น “**อริยบุคคล**” ได้ในอนาคต หรือความเป็นคนผู้มีอิสระไม่ประกอบทุกข์ดีแล้ว ถึงพร้อมด้วย “**วิชาและจรณะ**” อีกนัยหนึ่ง หมายถึง การเป็นบุคคลที่ทรงด้วยความองงามแห่งปัญญาพร้อมด้วยคุณธรรม ที่สอดคล้องกับกระแสนิยมสมัยใหม่ในยุค “**สังคมแห่งการเรียนรู้-สังคมอุดมปัญญา**” ที่ชาวพุทธทั้งหลายได้เปรียบ เพราะศาสนาพุทธเป็นศาสนาแห่งปัญญาและกรุณา เพียงแต่ว่าชาวพุทธทั้งหลายต้องตื่นตัวเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติใหม่ให้ทันกับเหตุการณ์โลกและอยู่ได้อย่างเป็นสุขสงบอย่างแท้จริง อย่างน้อยที่สุด ก็ให้สามารถเป็นผู้นำในด้านจิตวิญญาณ ที่จะพัฒนาไปสู่ความเจริญองงามอย่างไพบูรณ์ในทางโลก นั่นคือ ความเป็นตัวแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตด้วยธรรมแห่งภูมิของผู้เจริญแล้ว ฉะนั้น การสำรวจระวางอินทรีย์ของตนนั้น จึงเป็นเรื่องใหญ่ด้วยการเจริญตามธรรมทั้งหลายสำหรับฝ่ายคฤหัสถ์ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า [นราวาสธรรม ๔] ได้แก่ (๑) “**สัจจะ**” คือ ความจริง ซื่อตรง ซื่อสัตย์ (๒) “**ทมะ**” คือ การฝึกฝนด้วยวิริยะ (๓) “**ขันติ**” คือ ความอดทน ไม่ท้อถอย และ (๔) “**จาคะ**” คือ ความเสียสละ เมื่อเป็นเช่นนี้ไม่ว่าจะแสดงความประพฤติเช่นใด จิตจะต้องเป็นธรรมรับรู้และรู้แจ้งอย่างมีสติสัมปชัญญะ แสดงตนด้วยจริยาที่งดงาม นำศรัทธา นำนับถือ ไม่วิปริตด้วยวิการใดๆ เพราะถือว่าพุทธบริษัททั้งหลายทำหน้าที่เป็นตัวแทนพระศาสนาในทุกอิริยาบถ ที่ประกอบด้วยปัญญาและเหตุผล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไม่แสดงตนเป็นผู้มัวเมา [มทะ] ประสบวงงหลงไหล พอใจหลงไหล หมกมุ่น สับสนพินเพื่อน ในอบายภูมิทั้งหลาย จนดูหมองเศร้า ไม่มีสง่าราศี กลายเป็นพวกไม่พบความเจริญแห่งชีวิต แม้จะอยู่ในวงศ์ตระกูลดี มีทรัพย์มั่งคั่งร่ำรวย ก็ตาม เพราะสิ่งเหล่านี้ จะนำมาใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานเพื่อวัดและประเมินผลความสำเร็จในทางธรรมไม่ได้ เพราะเป็นเกณฑ์ที่พอกพูนด้วยกิเลส ให้ทำความเข้าใจให้ถูกต้อง [สัมมาทิฐิ] คิดถูกวิธีด้วยเหตุผลตามเป็นจริง [โยนิโสมนสิการ] มีปรีชาหยั่งรู้ตามเป็นจริง [ยถาภูตญาณ] มีปัญญารู้เห็นด้วยญาณ [ญาณทัสสนะ] มีปัญญารู้เห็นด้วยญาณตามเป็นจริง [ยถาภูตญาณทัสสนะ] หรือมีปัญญารู้เห็นอันประเสริฐบริสุทธิแห่งอริยสัจ ๔ [ญาณทัสสนวิสุทธิ] แต่ทั้งหลายทั้งปวงนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมต้องเป็นบุคคลผู้มีสติสัมปชัญญะที่ถึงพร้อมอยู่เสมอตลอดไป สำหรับ คำว่า “**สติสัมปชัญญะ**” มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

“สติ-สัมปชัญญะ”

- (๑) “**สติ**” หมายถึง **สติ: ความตามระลึก-ความหวนระลึก สติ: กิริยาที่ระลึก-ความทรงจำ-ความไม่เลื่อนลอย-ความไม่ลืม สติ: สตินทรีย์-สติพละ-สัมมาสติ** อันใด นี้เรียกว่า “**สติ**” คำว่า “**สติพล**” ก็คือ สตินั่นเอง โดยที่ไม่หวนไหวไปเพราะความไม่มีสติ คำว่า “**สมาธิพล**” ก็คือสมาธิ นั่นเอง โดยที่ไม่หวนไหวไปเพราะความฟุ้งซ่าน คำว่า “**สมณะ**” คือ **สมาธิ** และ คำว่า “**วิปัสสนา**” คือ **ปัญญา**
- (๒) “**สัมปชัญญะ**” หมายถึง **ปัญญา: กิริยาที่รู้ชัด-ความวิจย-ความเลือกสรร-ความวิจยธรรม-ความกำหนดหมาย-ความเข้าไปกำหนด-ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ-ภาวะที่รู้-ภาวะที่ฉลาด-ภาวะที่รู้ละเอียด-ความรู้แจ่มแจ้ง-ความค้นคิด-ความใคร่ครวญ-ปัญญาเหมือนแผ่นดิน-ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส-ปัญญาเครื่องนำทาง-ความเห็นแจ้ง-ความรู้ชัด-ปัญญาเหมือนปฏิภาณ**
ปัญญา: ปัญญินทรีย์-ปัญญาพละ-ปัญญาเหมือนศีลตรา-ปัญญาเหมือนปราสาท-ความสว่างคือปัญญา-แสงสว่างคือปัญญา-ปัญญาเหมือนประทีป-ปัญญาเหมือนดวงแก้ว-ความไม่หลง-ความวิจยธรรม-สัมมาทิฏฐิ อันใด นี้เรียกว่า “**สัมปชัญญะ**” ฉะนั้น “**สัมปชัญญะ**” คือ **ญาณ** [ความรู้-ความหยั่งรู้]

ดังนั้น ให้พิจารณาคำนิยามในคำว่า “**สติ**” [Mindfulness] กับ “**สัมปชัญญะ**” [Awareness] ให้ละเอียดลึกซึ้งและจำให้ได้จริงๆ เพราะในคำทั้งสองนี้ เกี่ยวข้องโดยตรงกับ คำว่า “**จิตวิญญาน**” [Consciousness] ที่เป็นกระบวนการคิดหรือพิจารณาไตร่ตรองเรื่องราวต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาในความคิดหรือความทรงจำของมนุษย์ทุกคน จนกว่าจะตายจึงจะหยุดคิดเกี่ยวกับโลกจริงๆ แต่จิต [นาม] นั้น มีศักยภาพในการสร้างภาพนิมิตขึ้นได้ในจิตที่เป็นความนึกคิด [สังขารนิมิต] ที่ฝังหรือแฝงอยู่กับอวัยวะของร่างกาย [รูป] ฉะนั้น จิตจึงสามารถแยกตัวออกจากกายได้ คือ เหลือเพียง “**สติสัมปชัญญะ**” ดังเช่นในภวานุกรมฐาน ที่มี “**จิตแห่งสติสัมปชัญญะ**” ตามพิจารณา “**สภาวะแห่งจิต**” [มนสิการกรรมฐาน] ที่แปรปรวนไปตามกระแสวิถีแห่งจิต [วิถีจิต] และจิตที่มีความกล้าหาญประกอบด้วยปัญญาเท่านั้น ที่จะพิจารณากรรมฐานได้ตามเป็นจริงได้ เพราะจิตนั้นมีความรู้ที่ถูกต้อง มีความรอบรู้ในสังขธรรมตามธรรมชาติที่แท้จริง จึงจะนึกคิดหยั่งรู้ได้อย่างถูกต้องเช่นกัน

ด้วยเหตุนี้ “**สติ**” ทำหน้าที่คิดไตร่ตรอง โดยอาศัยความรู้ที่สะสมไว้จากประสบการณ์ที่เรียนรู้มาก่อนเป็นต้นทุนในการคิดด้วย “**สัมปชัญญะ**” ที่ทำหน้าที่พอกพูนปัญญาให้ยิ่งขึ้นไป ใน “**สัมปชัญญะ**” นั้น จึงเป็นตัวความรู้น้อยแตกต่างกันไป ทั้งฝ่ายกุศลและอกุศลอยู่ด้วยกัน โดยมี “**สติ**” เป็นตัวตัดสินใจแสดงออกทางพฤติกรรม [การ-วาจา-ใจ] ได้แก่ **สัมมาทิฏฐิ-มิจฉาทิฏฐิ** และ **สัมมาสังกัปปะ-มิจฉาสังกัปปะ** แต่ในการที่จะคิดกล้าหาญหรือไม่ นั่น ก็เกิดจาก “**สติ**” ก่อน แล้วค่อยดึงปัญญาออกมา [อุปนิสัย-พื้นจิตตสันดาน] จากขุมปัญญาจาก “**สัมปชัญญะ**” เมื่อจิตเป็นสมาธิตั้งมั่นด้วยฌานชั้นต่างๆ ย่อมหมายถึงความบริสุทธิ์สะอาดจากกิเลสตัณหาเป็นลำดับขึ้นไปเช่นกัน สติแก่กล้า คือ “**อุปปัฏฐาน**” และสัมปชัญญะคมชัด คือ “**ญาณ**” เพราะ

จิตประกอบด้วยจิตเป็นสมาธิและเพียรชอบเพราะรู้เห็น [ญาณทัสสนะ] ตามเป็นจริงด้วยญาณ จึงทำให้จิตสงบเย็นวางเฉยในอารมณ์นั้น [อุเบกขา] ไม่ประกอบด้วยทุกข์ [วิสังโยชน์] กับจิตที่แปรปรวนตลอดเวลา [วิถิจิต] ซึ่งตามปกติอยู่ในอาการหวั่นไหวฟุ้งซ่านสับสนพันเพื่อกับสิ่งต่างๆ อันเป็นอารมณ์ที่จิตยังเข้าไปปรุงแต่งเสริมเข้าไปตามอำนาจของกิเลสทั้งหลายอีกด้วย เพราะฉะนั้น จิตที่เข้มแข็งประกอบด้วยปัญญาและญาณจึงเกิดความกล้าหาญ ไม่กลัวหวั่นไหวไปตามสิ่งที่ปรุงแต่งขึ้น การยืนหยัดเพราะเห็นตามเป็นจริงนั้น ด้วยจิตที่ปราศจากนิรณันในเบื้องต้น เมื่อโน้มน้ำหนักอันบริสุทธิ์นั้น เพื่อเพ่งสภาวะธรรมใด ย่อมเข้าใจถูกต้องตามสิ่งที่พิจารณานั้นเป็นไปตามสภาพที่ปรากฏจริง แยกแยะความจริงตามสภาพกับสิ่งที่จิตเข้าไปปรุงแต่งขึ้นเองได้ เพราะมีสติสัมปชัญญะ ไม่ฟุ้งซ่านไปกับอารมณ์อันไร้เหตุผลของตนเอง จึงละอกุศลจิตแห่งกิเลสค้นหาได้ด้วย “วิราคะ” และดับความรู้สึกที่ผิดเหล่านั้นด้วย “นิโรธ” จิตจึงสงบเย็นด้วย “อุปสมะ” [ปัสสัทธิ] อยู่ตลอดเวลา จิตจึงพิจารณาถึงสภาวะธรรมที่เป็นจริงได้ด้วย “อภิญญา” จึงเป็นเหตุให้กล้าหาญสามารถปฏิบัติตนได้ถึงสภาวะที่รู้แจ้งเห็นจริงแทงตลอด [ปฏิเวธ] นั่นคือ ความตรัสรู้ด้วย “สัมโพธิ” จนรู้เห็นด้วย “ความบริสุทธิ์แห่งไตรสิกขา” [ญาณทัสสนวิสุทธิ] หรือ “ศีล-สมาธิ-ปัญญา” ถึงสภาวะอันประเสริฐยิ่ง ที่เรียกว่า “สัจภาวะแห่งนิพพาน” อันเป็นอัศจรรย์สูงสุดโดยปรมาตม์แห่ง “บรมธรรม-อมธาตุ” ฉะนั้น สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้น ย่อมมีบาทฐานสำคัญอันเกิดจากความรู้เห็นที่ประจักษ์แจ้งด้วยปัญญา จึงทำให้เกิดจิตที่กล้าหาญเด็ดเดี่ยวที่จะแสดงอาการพฤติกรรมใดๆ กล้าเสี่ยง กล้าคิด กล้าทำ กล้าตัดสินใจ ไม่ว่าจะดำรงอยู่ในสภาวะการทำมาหากินตามปกติหรือในขณะมณสิการกรรมฐานก็ตาม ก็ย่อมประพฤติปฏิบัติได้อย่างผู้เจริญแล้วด้วยจิตที่เป็นอริยธรรมแห่งพระธรรมวินัยนี้อย่างแท้จริงไม่ผิดทางมัชฌิมาปฏิทาและไม่เป็นอื่นอีก.

